

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 929Čremošnik G.:94(497)

Prejeto: 8. 6. 2017

Ignacij Voje

zsl. prof. dr. v pokoju, Dom upokojeencev Center, Tabor–Poljane, Tabor 10, SI–1000 Ljubljana
E-pošta: ignacij.voje@gmail.com

Savinjčan Gregor Čremošnik – raziskovalec Balkana

IZVLEČEK

Gregor Čremošnik se je rodil v številni kmečki družini 24. februarja 1890 v Ločici pri Polzeli. Slavistiko in zgodovino je študiral na univerzi v Gradcu in promoviral leta 1915. Življenjska pot ga je za skoraj dve desetletji (od 1917 do 1935) odpeljala v Bosno, kjer je opravljal službo kustosa v Zemaljskem muzeju v Sarajevu. Akademsko kariero je začel leta 1935 v Skopju na Filozofski fakulteti kot profesor za srednji vek, končal pa v Ljubljani (od leta 1946) na Filozofski fakulteti kot nosilec katedre za zgodovino južnih Slovanov. Gradivo za znanstvene študije je črpal v dubrovniškem arhivu. Pretežno je obravnaval področje gospodarske zgodovine Dubrovnika in sosednjih balkanskih držav. Posegel je v eno najzapletenejših vprašanj srbske srednjeveške zgodovine, vprašanje denarnega sistema. Oral je ledino pri raziskovanju diplomatike, paleografije in sfragistike cirilskih listin.

KLJUČNE BESEDE

Gregor Čremošnik, kustos, dubrovniški arhiv, monetarni sistem, zadolžnice, cirilska paleografija, diplomatika, sfragistika

ABSTRACT

GREGOR ČREMOŠNIK FROM THE SAVINJA VALLEY – A BALKAN EXPLORER

Gregor Čremošnik was born to a large rural family on 24 February 1890 in Ločica pri Polzeli. He studied Slavic languages and history at the University of Graz and obtained his doctorate in 1915. Then his life brought him to Bosnia, where he remained for nearly two decades (from 1917 to 1935) performing the office of custodian at the National Museum in Sarajevo. He began his academic career in 1935 in Skopje, at the Faculty of Arts, as a professor in medieval history, and concluded it in Ljubljana (from 1946) at the Faculty of Arts as the chair of the Department of the History of Southern Slavs. He drew his materials for scholarly studies from the archives in Dubrovnik. He mainly focused on the economic history of Dubrovnik and neighbouring Balkan states and delved into one of the most complex questions of medieval Serbian history, i.e., that of the monetary system. Čremošnik also broke new ground in the research on diplomatics, palaeography and sigillography of Cyrillic documents.

KEY WORDS

Gregor Čremošnik, custodian, Dubrovnik archives, monetary system, promissory notes, Cyrillic palaeography, diplomatics, sigillography

Gregorju Čremošniku je stekla zibelka 24. februarja 1890 v vasi Ločica pri Polzeli v številni kmečki družini. Mama Elizabeta, roj. Korun, je umrla ob Gregorjevem porodu leta 1890, oče Blaž pa leta 1908. V zakonu so bili rojeni otroci Anton, Ivan, Franc, Avgust, Fanika, Anica, Antonija, Nejcček, Drejcček ter najmlajši Gregor. Čremošnikov oče se je drugič poročil; v družino so prišli še polbrat Vinko in tri polsestre: Rozika, Micika in Lenčka (Helena). Rojenice Gregorju niso napovedale lahkega življenja, toda njegovo življenje je bilo kljub temu bogato in plodno.¹ Kot številne nadarjene kmečke fante so tudi njega poslali v šole; zapustil je rodni dom in odšel na tuje. Odločil se je za študij slavistike in zgodovine v Gradcu. Tu je poslušal predavanja velikega slovenskega slavista Matije Murka ter si pridobil solidno podlago za poznejše delo na znanstvenem področju. Leta 1915 je promoviral na graški univerzi. Toda želja po čim večjem znanju in usposobljenosti ga je gnala naprej. Kot izredni slušatelj se je vpisal na dunajsko univerzo, da bi izpopolnil svoje znanje v zgodovinski stroki. Poslušal je predavanja znamenitega profesorja Konstantina Jirečka, velikega strokovnjaka za srednjeveško balkansko zgodovino. Odločilen vpliv na Čremošnikov znanstveni način dela in znanstveno usmeritev je imel prav Jireček. Vendar je Čremošnik v to delo vnesel svoje posebne poteze in izdelal svojo metodologijo.

Po kratkem službovanju v Trstu, kjer je bil gimnazijski profesor, ga je življenjska pot za skoraj dve desetletji odpeljala v novo domovino, v Bosno. Leta 1917 je bil imenovan za sekretarja bosansko-hercegovskega inštituta za preučevanje Balkana. S propadom Avstro-Ogrske je bil inštitut ukinjen. Čremošnik je bil premeščen v Zemaljski muzej v Sarajevu kot kustos. Tu je vrsto let vodil biblioteko in srednjeveški oddelek ter tako veliko prispeval k oblikovanju enega najbogatejših in najbolj urejenih muzejev v Kraljevini Jugoslaviji.

Čremošnika so privabili v Sarajevo, ker so mu obljubljali lepo plačo in možnost znanstvenega dela. Vendar se to ni uresničilo. Le počasi je lezel iz težav; v pismu prijatelju Ivu Zupaniču iz leta 1920 se »pobaha«, da mu gre končno materialno zelo dobro, ker je poleg službe kustosa v Zemaljskem muzeju še honorarno poučeval na trgovski akademiji v Sarajevu. Čeprav je prišla v Sarajevo k njemu živeti sestra Francka s hčerko Terezo, se je pri Čremošniku kmalu pojavilo domotožje, tako da je izrazil željo po vrnitvi v Slovenijo. Jeseni 1922 se je poročil z Agnes Soršek iz Maribora (28. 9. 1895–21. 4. 1984) in imel z njo dva otroka, Irmo in Gregorja. Ko je leta 1926 celo

izgubil pravico do stanovanja, se je odločil za nakup (s kreditom) zemlje na Stupu pri Sarajevu in začel zidati hišo, v katero se je vselil avgusta 1927. Poleg službe kustosa v muzeju je zelo uspešno kmetoval; v Sloveniji je celo kupil pet krav in uspešno prodajal mleko. Tako si je izboljšal zelo slab materialni položaj državnega uradnika, da je lahko vzdrževal družino.

Ko je leta 1929 prišel v hud spor z ravnateljem Zemaljskega muzeja dr. Vladimирjem Skarićem zaradi nepomembnih službenih obveznosti, je začel premišljevali, kako bi zapustil Sarajevo. Končno se mu je ponudila priložnost. Leta 1935 je bil imenovan za profesorja za srednji vek na Filozofski fakulteti v Skopju. Ko so Bolgari leta 1941 zasedli Skopje, je bil pregnan v Beograd, kjer je deloval na univerzi. Kot begunec z družino je ves čas okupacije živel v hudem pomanjkanju. Pod Nedićevo vlado so ga leta 1943 upokojili. Čremošnikova želja, da bi se otrešel Balkana in se vrnil v Slovenijo, pa se še nekaj časa ni izpolnila.

Po osvoboditvi so Čremošnika leta 1946, na jesen življenja, poklicali v Ljubljano. Na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete je prevzel izpraznjeno stolico za zgodovino južnih Slovanov, saj se njen nosilec, prof. dr. Nikola Radojčić, ki je leta 1941 odšel v Beograd, po vojni ni nameraval vrniti v Ljubljano. Čremošnik je v Slovenijo prišel kot zrel in izoblikovan znanstvenik in pedagog. Z njegovim prihodom je dobila ta stolica priznanega znanstvenika slovenskega rodu. Študentom prve povojne generacije je ostal v najlepšem spominu, saj je pedagoški poklic opravljal z veliko zavzetostjo in predanostjo. Okvir

Prof. dr. Gregor Čremošnik leta 1946.

¹ Babič, Gregor Čremošnik, EJ II, str. 611; Voje, Prof. dr. Gregor Čremošnik – 65 letnik (*Naši razgledi*, 19. 2. 1955); Voje, Dr. Gregor Čremošnik (*Slovenski poročevalec*, 14. 11. 1958); Voje, Gregor Čremošnik, EJ 3, str. 89; Voje, Gregor Čremošnik, ES 2, str. 145; Voje, Povodom, str. 37–38; Voje, V spomin, str. 50–55; Voje, Znanstveni in človeški lik, str. 9–29.

njegovih cikličnih predavanj je bila politična zgodovina Srbov, Hrvatov, Bosne in Dubrovniške republike v srednjem veku. V izčrpane zgodovinske preglede je znal vplesti dogajanja iz vsakdanjega življenja srednjeveškega človeka. Sijajni so bili njegovi ekskurzi o gospodarstvu srednjeveške Srbije, Hrvaške, Bosne in Dubrovnika.

Čeprav sta njegova izklesana fiziognomija in sloka asketska postava pri študentih vzbujali spoštovanje in distanco, je znal biti toplo človeški, preprost in neposreden. Tudi pri kolegih je bil priljubljen in je užival spoštovanje. Prof. Bogo Grafenauer je v nekrologu zapisal: »Takah iskrenih, dobrih in toplih ljudi v življenju ne srečaš pogosto.«

Čremošnik je z javnim delom začel kot literarni zgodovinar s krajšimi literarnozgodovinskimi prispevki in kot literarni kritik, predvsem z ocenami romanov, ki so izhajali v Kraljevini Jugoslaviji. Uspešno je bilo sodelovanje s slavistom Jožo Glonarjem, ki je njegove ocene objavljial v *Ljubljanskem zvonu*. Mimo njega ni šel vpliv njegovega drugega slavističnega profesorja na univerzi v Gradcu Karla Štreklja. Ob pesmi o Pegamu in Lambergarju² se je posvetil razpravi o slovenski vojaški ljudski pesmi.³

Kasneje se je Čremošnik povezal še z drugo stranjo slavističnega študija, s filologijo, pri čemer je mogoče čutiti vpliv Matija Murka. Ta je prišel do izraza pri dokazovanju imena kraja Brskovo⁴ na Tari, prvega rudnika srebra v Srbiji, ob ugotovitvi, od kod izvira ime »Upravda«,⁵ in ob opozorilu, da ime kraja Trebnje⁶ lahko izhaja od »trebe« (žrtvovanje) in ne le od »trebljenje« (npr. gozda). Čremošnik je v svojih študijah poudarjal, da lahko filologija koristi tudi pri preučevanju kulture in verovanja pri starih Slovanih.

Kmalu je začel prehajati k sistematični obravnavi problematike s področja pomožnih zgodovinskih ved. Po vzoru klasičnega Traubejevega dela za latinsko paleografijo pri obdelavi sistema kratic za »Nomina sacra«⁷ je preiskal sistem kratic v cerkvenoslovenskih rokopisih. »Nomina sacra« je obdelal v najpomembnejših cerkvenoslovenskih rokopisih, od Kijevskih lističev do Supraselskega kodeksa.⁸ Sistematično se je lotil obravnave terminologije cirilske paleografije. Predvsem je razvidna njegova težnja vedo o cirilski pisavi povzdigniti na raven vede o latinski.⁹ Podrobno je obdelal eno od oblik te pisave, tj. cirilsko diplomatično minuskulo.¹⁰

Med službovanjem v Sarajevu je Čremošnik redno obiskoval dubrovniški arhiv in zbiral gradivo za znanstvene študije. Čeprav je v začetku objavil nekaj prispevkov iz literarne zgodovine in jezikoslovja, se je pretežno posvečal poglavjem iz balkanske srednjeveške zgodovine.

Če pregledujemo publikacije, ki jih je Čremošnik objavil v sarajevskih letih, še ne vidimo vsega pomena teh let za njegovo znanstveno delo. Kot odličen poznavalec najpomembnejšega arhiva za srednjeveško zgodovino držav na Balkanu, Državnega arhiva v Dubrovniku, je zbral največji del novih virov. V njegovih objavah dubrovniških virov najdemo skoraj 2.000 novih dokumentov.¹¹

Na področju obravnave gospodarske zgodovine srednjeveškega Dubrovnika in sosednjih balkanskih dežel, predvsem Srbije, je Čremošnik odprl nova vprašanja. Sklepal je na podlagi analize drobnega gradiva, raztresenega v notarskih in kanclerskih knjigah dubrovniškega arhiva. Zelo zgodaj je posegel v eno najzapletenejših vprašanj srbske srednjeveške zgodovine, tj. vprašanje denarnega sistema. Denarstvo je imel za odraz in osnovo gospodarstva vsake države. Razna vprašanja srbske srednjeveške numizmatike, kot so začetek kovanja srbskega denarja, njegova vrednost, čistina in oblike novcev, je obdelal v več razpravah.

Najprej je skušal raziskati začetek delovanja Brskova na Tari, prvega rudnika srebra v Srbiji, in s tem povezan prihod Sasov, rudarskih strokovnjakov, ki naj bi začeli rudnik izkoriščati.¹² Menil je, da ime kraja Brskovo po vsej verjetnosti izhaja iz imena domovine rudarjev Sasov, tj. nemške pokrajine »Breisgau«, ter da naj bi šlo za premišljeno naseljevanje rudarjev.

Kovanje denarja v srednjeveški Srbiji je povezal s proizvodnjo srebra, pri čemer je ocenil takratno ekonomsko stanje. Ugotovil je, da je denar koval že srbski vladar Štefan Radoslav (1228–1234),¹³ kar so potrdila arheološka izkopavanja v trdnjavi Stari Ras, srbski prestolnici na Gradini na sotočju Sebečevske reke in reke Raške.¹⁴

Kralj Štefan Dragutin (1276–1282/1316) je bil po Čremošnikovem mnenju glede denarne politike edinstven vladar. V času njegove kratkotrajne vlade je Srbija doživljala vratolomne valutne eksperimente. Njegovo vladarsko obdobje je glede denarne politike značilno zaradi dveh nasprotij: zaradi izredne kvalitete srbskega denarja in velikega števila njegovih emisij ter zaradi nenadnega padca realne vrednosti denarja. V prvih letih svoje vlade je Dragutin koval

² Čremošnik, Pegam in Lambergar, str. 190–194.

³ Čremošnik, Naša vojaška narodna pesem, str. 345–354.

⁴ Čremošnik, *Razvoj srpskog novčarstva*, Čremošnik, Nekoliko napomena, str. 9–11.

⁵ Čremošnik, Podlaga trditev, str. 110–115.

⁶ Čremošnik, Trebinje, str. 325–327.

⁷ Traube, *Nomina sacra*.

⁸ Čremošnik, Kratice, str. 238–264, 485–498.

⁹ Čremošnik, Studije, str. 1–19; Čremošnik, Doslej neznani, str. 51–74.

¹⁰ Čremošnik, Die serbische, str. 103–115; Čremošnik, Srpska diplomatska minuskula, str. 119–136.

¹¹ Čremošnik, Nekoliko dubrovačkih listina, str. 25–54; Čremošnik, *Istoriski spomenici dubrovačkog arhiva*; Čremošnik, *Nova istoriska građa iz Dubrovnika*; Čremošnik, Notarske listine sa Lastova, str. 1–61; Čremošnik, *Monumenta historica Ragusina I*.

¹² Čremošnik, *Razvoj srpskog novčarstva*, str. 7–9.

¹³ Čremošnik, Prilozi, str. 564–584.

¹⁴ Popović, *Nalazi novca*, str. 38–48; Popović, *Stari grad Ras*.

novce, ki so po čistosti srebra v njih in po teži presegli najboljšo tedanjo valuto v Evropi, beneški matapan. Dragutin je tako kvaliteten denar koval z določenim namenom. Srbija je v tem času izvažala velike količine srebra v Dubrovnik in preko njega dalje na Zahod. Carina na drage kovine je bila visoka in je prizadevala producente. Toda če se je izvažal srebrni denar, se carina ni plačevala, kot je razvidno iz dubrovniškega carinskega zakonika iz leta 1277. Izrecno se namreč omenja prosti promet z denarjem. Beneška vlada se ni takoj znašla in je leta 1280 sprejela le ukrep, ki bi ji lahko koristil. Izdala je uredbo o prejemanju srbskega denarja v kovnici. Toda že leta 1282 se je odločila za popolno prepoved kroženja srbskega denarja na svojem ozemlju. V prvih letih 14. stoletja pa je Srbija padla iz ene skrajnosti v drugo. Dragutin je izredno zmanjšal čistost srebra v korist drugih primesi in težo ter se spustil v zelo nevarne špekulacije. Benečani so v prepovedi kroženja srbskih dinarjev poudarili, da gre za sumljivo dejavnost srbskih vladarjev. Pod vplivom tega vtisa je Dante v *Božanski komediji* odkrito napadel srbskega vladarja, ga poslal v pekel in ga obtožil, da mu je uspelo odlično ponarediti beneške kovance. Zato je v srbskem zgodovinopisju prav vprašanje kvalitete srbskega denarja spodbudilo veliko zanimanje in tudi velika nesoglasja.¹⁵

Čremošnik je opozoril tudi na izreden pomen specifične notarske serije dubrovniškega arhiva »Debita notariae« (Knjige zadolžnic) in se na osnovi gradiva lotil kvantifikacije trgovskega prometa s Srbijo v zvezi s kreditnim poslovanjem.¹⁶ Posebej se je ukvarjal z različnimi vrstami posojil in obrestnih mer¹⁷ v srednjeveškem Dubrovniku. Bil je tudi eden prvih, ki je opozoril na povezovanje trgovcev v trgovske družbe.¹⁸ V svojih delih se je ukvarjal tudi s cenami posameznih trgovskih artiklov in s plačili državnih uradnikov.¹⁹

V ljubljanskem obdobju je skušal Čremošnik dokončati svoje življenjsko delo. Oral je ledino pri preučevanju tistega dela južnoslovanske zgodovine, ki zahteva velik napor, prednost raziskovalnemu delu ter izjemno ljubezen do stroke, to je pri preučevanju diplomatike, paleografije in sfragistike cirilskih listin, predvsem tistih, ki jih hrani dubrovniški arhiv. Malo je bilo znanstvenikov v Jugoslaviji, ki so se tako podrobno in celovito posvetili tem vprašanjem. Ko je to znanstvenoraziskovalno delo dozorelo, je Čremošnik objavil podroben opis (paleografski in diplomatski) ohranjenih bosanskih in hercegovskih cirilskih dokumentov, ki so jih izdajali bosanski vladarji in

plemstvo.²⁰ Mojstrsko je rešil vprašanje izvorne listine bosanskega bana Kulina iz leta 1189.²¹ Ta rešitev najlepše ponazarja, kaj vse je mogoče doseči z dobrim poznavanjem pomožnih zgodovinskih ved in njihovo pravilno uporabo. Čremošnik se je sistematično lotil tudi terminologije cirilske paleografije. Razprava o cirilski diplomatski minuskuli je ključ za razumevanje njegovega cirilskopaleografskega opusa.²²

Gregor Čremošnik žal ni dokončal dolgoročnega programa o južnoslovanski diplomatiki in sigilografiji. Njegovo delo so bile manjše specialne študije, ki jih je objavljajal sproti. V njegovi zapuščini je bilo odkritih več rokopisov, ki bi lahko bili kot samostojno poglavje vključeni v predvideno obsežno monografijo. Te rokopise, ki sta jih kot torzo za tisk pripravila hčerka Irma Čremošnik in Pavo Anđelić, je osemnajst let po Čremošnikovi smrti kot gradivo v posebni seriji objavila Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine ter se mu na ta način oddolžila za njegovo dolgoletno muzeološko in znanstveno delo, ki ga je opravil v Zemaljskem muzeju v Sarajevu.²³

Posebno priznanje Čremošnikovemu znanstvenemu delu sta izkazali Srpska kraljevska akademija, ki ga je leta 1932 izbrala za svojega dopisnega člana, in Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu, ki ga je leta 1948 imenovala za člana Histo-rijskega instituta v Dubrovniku.

Gregor Čremošnik je v enem od pisem prijatelju Ivu Zupaniću leta 1950 potožil, da ni dovolj ideološko podkovan, zato v pravi stroki, zgodovini, ne more nič objavljati. K sreči so njegovo glavno področje znanstvenega dela predstavljale t. i. pomožne zgodovinske vede, paleografija, diplomatika in sfragistika; to pa je čista tehnika, ki je daleč stran od vsake ideologije. Toda prav zaradi cirilskih pomožnih ved je profesor Čremošnik doživel napad študentske organizacije. V *Slovenskem poročevalcu* se je 3. junija 1955 pojavil članek z naslovom »Izkušnje iz dela organov družbenega upravljanja na univerzi«.²⁴ V njem je bilo med drugim zapisano, da je najbolj pereče vprašanje še vedno obseg snovi v študijskih programih. Študentje zgodovine so namreč fakultetnemu svetu poslali pismo, v katerem ga seznanjajo s prenatrpanim učnim načrtom, kar je letelo na cirilske pomožne vede ter na pregled virov in zgodovinopisja v okviru južnoslovanske zgodovine pri predavanjih prof. Čremošnika. Gregor Čremošnik je to snov spraševal posebej pri kolokvijih, ker je nameraval razbremeniti diplomsko izpitno snov. Na ta napad so profesorji oddelka za zgodovino odgovorili z javnim pismom, v katerem so

¹⁵ Vojte, Pogledi Gregorja Čremošnika, str. 117–127.

¹⁶ Čremošnik, Uvozna trgovina, str. 61–69; Čremošnik, Vrednost dubrovačkog uvoza, str. 57–62.

¹⁷ Čremošnik, Novčarstvo, str. 17, 22, 23.

¹⁸ Čremošnik, Naša trgovačka društva, str. 60–81.

¹⁹ Čremošnik, Činovnički stalež, str. 31–37; Čremošnik, Postanak i razvoj, str. 73–84.

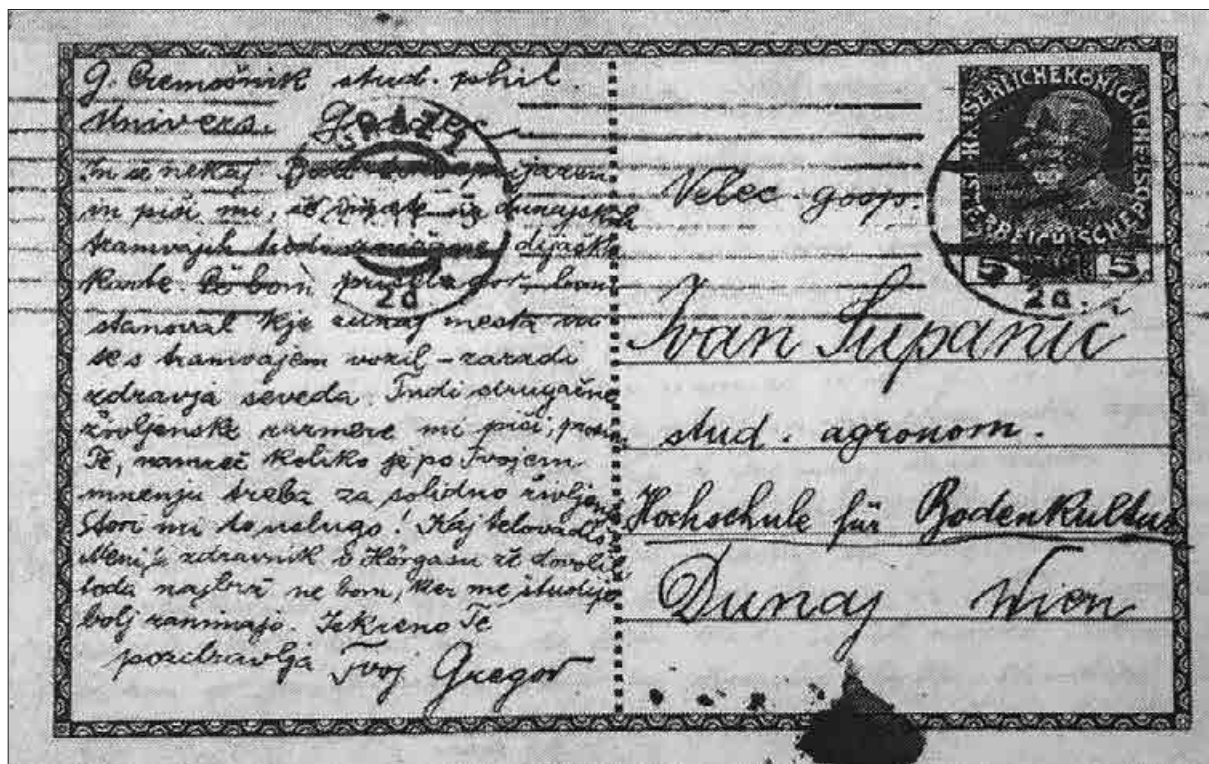
²⁰ Čremošnik, Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka.

²¹ Čremošnik, Original povelje Kulina bana, str. 195–213.

²² Glej op. 10.

²³ Čremošnik, *Studije za srednjovekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slovena*.

²⁴ (Lipuzič), Izkušnje iz dela organov družbenega upravljanja na univerzi (*Slovenski poročevalec*, 3. 6. 1955, str. 3).

Dopisnica, ki jo je Gregor Čremošnik leta 1911 poslal Ivu Zupaniču.

stopili na stran prof. Čremošnika,²⁵ čeprav je bil namen kritikov Čremošnika osamiti. Odgovor na odprto pismo profesorjev je prišel kmalu. Avtor članka Boris Lipužič, zunanji član sveta Filozofske fakultete (iz članka je razvidno, da je bil tudi avtor prvega prispevka), je še naprej vztrajal, da naštevanje med seboj nepovezanih dejstev ne prispeva k razumevanju zgodovinskega razvoja, temveč zamegljuje pogled na celoto. Poudaril je, da za razumevanje razvoja človeške družbe ni treba vedeti, ali je na novcu srbskega kralja Uroša I. kraljeva figura pokrita ali gologlava in ali ima v rokah križ z eno ali dvema prečkama. To je bil le en drobec iz Čremošnikovih predavanj o srbski numizmatiki.²⁶ Da so tudi takšni podatki pomembni za razumevanje človeške družbe, naj ponazorim s tem, da je Čremošnik ob analizi pečatov bosanskega kralja Štefana Tomaša ugotovil katastrofalen gospodarski položaj bosanskega kralja.²⁷ Sklep Lipužičevega razpravljanja pa je izzvenel v opozorilu, da sedanje družbene potrebe od Filozofske fakultete zahtevajo predvsem kadre za srednje šole, ne pa razpravljanja o znanstvenih problemih.

V pismu z dne 2. aprila 1957 mi je Čremošnik zapisal: »Grenko je, da se celo pri tem prizadevanju

in pri tej dobri volji in namenih naleti na popolno nerazumevanje in podtikanje s strani ravno onih, ki bi jim človek vedno rad bil pri roki – saj ste videli nastopanje študentov svoj čas, nastopanje, ki ga še danes ne morem razumeti, ne preboleti.«

Po diplomi leta 1951 me je prof. Čremošnik izbral za asistenta. Očetovsko in z veliko mero naklonjenosti me je sistematično usmerjal v znanstveno in pedagoško delo. Kot odličen poznavalec dubrovniškega arhiva mi je dal sugestijo za temo doktorske disertacije. Predlagal je, da bi začel sistematično raziskovati notarsko serijo dubrovniškega arhiva »Debita notariae«, ki do tedaj še ni bila podrobneje obdelana. Na Čremošnikovo pobudo in po njegovem posredovanju sem zaprosil za štipendijo, ki mi je omogočila, da sem začel pogostejše obiskovati dubrovniški arhiv in se uvajati v arhivsko delo. Nenehno sem mu poročal o zbranem arhivskem gradivu za disertacijo, pri čemer sva predebatirala številna odprta vprašanja. Izdelala sva podroben koncept vsebine disertacije. Ko sem se mu v pismu spomladi leta 1957 zahvalil za pomoč pri usmerjanju v arhivsko raziskovanje, mi je odgovoril, da se mu ni treba zahvaljevati, kajti on bi rad posnemal svojega profesorja in mentorja Matijo Murka, ki je bil študentom »i učitelj i prijatelj i pomočnik v vseh težavah, z eno besedo vzor učitelja«. Zato mi svetuje, naj bom tudi jaz prav takšen, kajti to bo najlepše nadaljevanje svetle tradicije našega šolstva. Dokončanja moje disertacije prof. Čremošnik žal ni dočakal. Njegova prezgodnja smrt me je zelo

²⁵ O študijskem načrtu na zgodovinskem oddelku naše univerze (*Slovenski poročevalec*, 12. 6. 1955, str. 3).

²⁶ Lipužič, Še o študijskem načrtu na zgodovinskem oddelku – za objektivno obveščanje naše javnosti (*Slovenski poročevalec*, 21. 6. 1955, str. 4).

²⁷ Čremošnik, Ostaci arhiva, str. 5–56.

prizadela. Izgubil sem odličnega mentorja, skrbnega profesorja, ki je želel dočakati predložitev moje disertacije v oceno. Tekst disertacije sem oddal šele konec leta 1963. Dne 14. maja 1964 sem disertacijo z naslovom *Kreditna trgovina Dubrovnika v srednjem veku*²⁸ uspešno obranil pred razširjeno štiričlansko komisijo (prof. Milko Kos, prof. Jorjo Tadić – mentor, prof. Bogo Grafenauer in doc. Ferdo Gestrin). S tem sem se prof. Čremošniku oddolžil za ves njegov trud pri premagovanju težav v zvezi z zbiranjem arhivskega gradiva in pri uresničitvi koncepta, ki sva ga skupaj izdelala.

Čremošnik je zelo cenil mlajšega kolega Metoda Mikuža, ker se je v času študentskega napada nanj postavil na njegovo stran. Leta 1947 je bil med podpisniki predloga, da Metoda Mikuža na Filozofski fakulteti v Ljubljani sprejmejo za izrednega profesorja za zgodovino NOB. Ko se je prof. Mikuž leta 1955 prijavil na razpisano mesto za rednega profesorja za občo zgodovino in zgodovino narodov Jugoslavije po prvi svetovni vojni ter so imeli nekateri člani oddelka za zgodovino pomisleke glede njegovega napredovanja, je Čremošnik Mikuža odločno zagovarjal in pri tem vztrajal. Po nekajmesečnem zadrževanju je bilo Čremošnikovo vztrajanje sprejeto. V poročilu je med drugim zapisano: »Vsem svojem delu se odločno zavzema za kritično metodo izdajanja virov in za ugotavljanje dejstev na podlagi kritične

pritegnitve vseh razpoložljivih virov in nasprotuje tendencam formiranja partizanske legende (poveljevanja lastnih uspehov, izgub nasprotnika itd.), ki se seveda pojavljajo v tem primeru prav tako kakor pri vseh drugih zgodovinskih procesih in historičnih borbah.«²⁹

Kljub predanosti zgodovinski stroki, ki ji je posvetil vse življenje, in vestnemu opravljanju pedagoškega poklica Čremošnik ni pozabil na družinske obveznosti. Njegovi najbližji so mu pomenili vse in v najtežjih življenjskih preizkušnjah je našel oporo pri njih. Vedno je našel čas, posebno ob košnji, da je prihajal v rodni kraj k sorodnikom. Tu je nabiral novih moči za opravljanje svojega odgovornega poklicnega dela.

Sredi februarja 1958 je kot strela z jasnega udarila novica, da je prof. Čremošnik zbolel za rakom. Čeprav je bil pol leta pred smrtjo priklenjen na bolniško posteljo, je z vso vestnostjo in odgovornostjo opravljal posle predstojnika oddelka za zgodovino. Študentje so na njegovem domu skoraj do konca njegovega življenja opravljali diplomske izpite. V svojem poklicu je dobesedno izgorel. Agonija se je začela novembra, 11. novembra pa je nastopila smrt. Od prof. Čremošnika smo se poslovili v soboto, 15. novembra, na ljubljanskih Žalah.³⁰ Poslovilni govor je imel dekan Filozofske fakultete in njegov kolega, prof. Metod Mikuž, ki je med drugim poudaril: »Ko sem ga obiskal zadnjikrat, je bil na žalost že mrtev in na njegovi pisalni mizi so obležali najnovejši pomembni rokopisi in na enem od teh tudi njegova poslednja pisava, testament. Testament, v katerem ne zapušča zemeljskega bogastva, pač pa z ljubečo roko popravlja pomanjkljivo napisan srbski tekst. Pretresljiv testament, ki jasno govori samo tole: začel sem rasti in rasel sem ob znameniti Cirilovi pisavi in z njo odhajam s tega sveta.«³¹

Tudi po smrti prof. Gregor Čremošnik pri zgodovinarjih in na oddelku za zgodovino ni bil pozabljen. Zgodovinsko društvo v Celju je pod predsedstvom Janeza Šumrade imelo za svojo dolžnost, da Čremošnikovo 90-letnico dostojno proslavi s postavitvijo skromnega obeležja na Čremošnikovi rojstni hiši v Ločici pri Polzeli. Pri tem je društvo naletelo na popolno razumevanje in podporo občinske kulturne skupnosti v Žalcu ter krajevne skupnosti Polzela. Kulturna skupnost je sklenila financirati izdelavo in postavitev spominske plošče, krajani pa so uredili okolico Čremošnikove domačije in prispevali kulturni program.³²

Družinski grob Gregorja Čremošnika na ljubljanskih Žalah.

²⁸ Vojc, *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*.

²⁹ Arhiv Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Personalni list prof. dr. Metoda Mikuža.

³⁰ Nekrologi: Grafenauer, In memoriam Gregor Čremošnik, str. 313–325; Žontar, Gregor Čremošnik, str. 391–394; Serigijevski, In memoriam Dru Gregoru Čremošniku, str. 7–8; (Korošec), Gregor Čremošnik, str. 185–186; Vojc, Dr. Gregorju Čremošniku v spomin, str. 130–132.

³¹ Mikuž, In memoriam Gregorii Čremošnik: beseda ob grobu, str. 533.

³² Šumrada idr., Odkritje spominske plošče, str. 349–352.

Rojstna hiša Gregorja Čremošnika v Ločici pri Polzeli ob odkritju spominske plošče 23. februarja 1980. Hiša ima danes prenovljeno fasado.

Dan pred jubilantovim rojstnim dnevom (23. februarja 1980) so se na skromni otvoritveni svečanosti poleg številnih krajanov zbrali tudi člani profesorjeve družine, nekdanji sodelavci ter predstavniki oddelka za zgodovino ljubljanske Filozofske fakultete, Zgodovinskega inštituta Milka Kosa SAZU, drugih znanstvenih institucij, Zemaljskega muzeja iz Sarajeva in celjskih kulturnih zavodov. V imenu žalske kulturne skupnosti in krajevne skupnosti Polzela je spregovoril Marjan Sever, v imenu celjskih zgodovinarjev pa Janez Šumrada. Slavnostni govornik je bil Čremošnikov učenec in naslednik prof. Ignacij Voje, ki je očrtal slavljencevo znanstveno delo in človeško podobo ter odkril spominsko ploščo. Predstavniki profesorjev in študentov so položili vence in cvetje. V spomin Gregorju Čremošniku je nekaj besed povedala dr. Nada Miletić iz Sarajeva, oddelek za zgodovino filozofske fakultete iz Skopja pa je na svečanost poslal pozdravno brzojavko.

Stoletnico rojstva prvega povojnega profesorja za zgodovino južnih Slovanov na ljubljanski univerzi prof. Gregorja Čremošnika je oddelek za zgodovino počastil tako, da je delegacija (prof. Vasilij Melik, prof. Ignacij Voje, prof. Miroslav Stiplovšek, doc. Vasko Simoniti in višji pred. Štefan Trojar) 23. februarja 1990 obiskala njegov grob na ljubljanskih Žalah, se poklonila njegovemu spominu in položila cvetje. Dne 15. marca pa je Zgodovinsko društvo Ljubljana

priredilo članski sestanek v Čremošnikov spomin, na katerem sta referirala Igor Grdina o temi: »Gregor Čremošnik in cirilska paleografija«³³ ter Ignacij Voje o temi: »Delež Gregorja Čremošnika pri proučevanju ekonomske zgodovine srednjeveškega Dubrovnika in balkanskih dežel«.³⁴

Z izdajo pism Gregorja Čremošnika leta 2016 se je tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti poklonila njegovemu spominu. Korespondenca ima kot zgodovinski vir izredno vrednost, saj postane z njenim posredovanjem avtorjev lik kot človeka, pedagoga in znanstvenika globlji in jasnejši. V 89 pismih, objavljenih v knjigi (Ivu Zupaniču, Joži Glonarju, Ivanu Prijatelju, Milku Kosu, Matiji Murku, Janku Glazerju in Ignaciju Vojetu), lahko spoznamo Čremošnikovo dožemanje razmer, v katerih je živel, obdobje strokovnega razvoja in tudi njegovo človeško plat. Njegova življenjska pot je bila velikokrat grenka, težka in tudi bedna, saj se je odtrgan od rodne grude stežka prebijal skozi življenje. V pismih prihaja do izraza Čremošnikova iskrenost, smisel za humor ter kritičnost do okolja in razmer. Bil je odličen poznavalec balkanskega človeka in njegove mentalitete.³⁵

Na spominskem obeležju umrlih profesorjev

³³ Grdina, Gregor Čremošnik, str. 159–169.

³⁴ Voje, Delež Gregorja Čremošnika, str. 278–284.

³⁵ Voje, Pisma Gregorja Čremošnika.

Čremošnikov podpis na spominski plošči na obeležju umrlih profesorjev na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

oddelka za zgodovino Filozofske fakultete v prvem nadstropju stavbe na Aškerčevi 2 v Ljubljani pa ga bo njegov podpis ohranjal v zavesti še nadaljnjim rodovom študirajočih zgodovinarjev.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIR

Arhiv Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani
Personalni list prof. dr. Metoda Mikuža

LITERATURA

- Babić, Anto: Gregor Čremošnik. *Enciklopedija Jugoslavije* II, 1956, str. 611.
- Čremošnik, Gregor: Kratice »Nomina sacra« u cerkvenoslav. spomenicima. *Slavia* 4, 1925, str. 238–264, 485–498.
- Čremošnik, Gregor: Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka. *Glasnik Zemaljskog muzeja* 1. deo, n. s. 3, 1948, str. 102–143; 2. deo, n. s. 4–5, 1949–1950, str. 105–199; 3. deo, n. s. 6, 1951, str. 81–119; 4. deo, n. s. 7, 1952, str. 273–336; dopuna, n. s. 10, 1955, str. 137–147.
- Čremošnik, Gregor: Činovnički stalež u srednjem veku u Dubrovniku. *Dubrovački horizonti* 22, br. 30, 1990, str. 31–37.
- Čremošnik, Gregor: Die serbische diplomatische Minuskel. Bd. 2. *Wiener Archiv für Geschichte der Slaventhums Europas. Studien zur älteren Geschichte Osteuropas* 2, 1959, str. 103–115.
- Čremošnik, Gregor: Doslej neznani južnoslovanski pečati. *Zgodovinski časopis* 6–7, 1958–1959, str. 51–74.
- Čremošnik, Gregor: Istoriski spomenici dubrovačkog arhiva. Ser III, sv. 1 Kancelariski i notariski spisi 1278–1301. *Zbornik SKA* III, 1932.

- Čremošnik, Gregor: Naša trgovačka društva u srednjem veku. *Glasnik Zemaljskog muzeja* 36, 1924, str. 60–81.
- Čremošnik, Gregor: Naša vojaška narodna pesem. *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo* XX, 1939, str. 345–354.
- Čremošnik, Gregor: Nekoliko dubrovačkih listina iz XII. i XIII. stoleća. *Glasnik Zemaljskog muzeja* 43, 1931, str. 25–54.
- Čremošnik, Gregor: Nekoliko napomena o Brskovu i Kragujevačkoj ostavi. *Glasnik Zemaljskog muzeja* n. s. 13, 1959, str. 9–11.
- Čremošnik, Gregor: Notarske listine sa Lastova. *Spomenik SKA* 91, 1939, str. 1–61.
- Čremošnik, Gregor: Nova istorijska građa iz Dubrovnika. *Novitatis Musei Sarajevoensis* 10, 1933.
- Čremošnik, Gregor: Novčarstvo u starom Dubrovniku. *Jugoslovenska njiva* 9, 1944, str. 16–24.
- Čremošnik, Gregor: Original povelje Kulina bana. *Glasnik Zemaljskog muzeja* n. s. 12, 1957, str. 195–213.
- Čremošnik, Gregor: Ostaci arhiva bosanske franjevačke vikarije. *Radovi Naučnog društva Bosne i Hercegovine* 3, 1955, str. 5–56.
- Čremošnik, Gregor: Pegam in Lambergar. *Ljubljanski zvon* XXXVIII, 1918, str. 190–194.
- Čremošnik, Gregor: Podlaga trditev o slovanskem poreklu cesarja Justinijana. *Zgodovinski časopis* 6–7, 1952–1953, str. 110–115.
- Čremošnik, Gregor: Postanak i razvoj srpske ili hrvatske kancelarije u Dubrovniku. *Analii Historijskog instituta JAZU* 1, 1952, str. 73–84.
- Čremošnik, Gregor: Prilozi dubrovačkoj i srpskoj numizmatici. *Slavia* 7, 1928–1929, str. 564–584.
- Čremošnik, Gregor: *Razvoj srpskog novčarstva do kralja Milutina*. Pos. izdanja Knj. CI. Beograd, SANU: 1933, str. 6–10.
- Čremošnik, Gregor: Srpska diplomatska minuskula. *Slovo, časopis Staroslovenskog instituta* 13, 1963, str. 119–136.

- Čremošnik, Gregor: Studije iz srpske paleografije i diplomatike srednjeg veka. *Glasnik škopskog naučnog društva* 21, 1940, str. 1–19.
- Čremošnik, Gregor: *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slovena*. Građa / Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine; knj. 22. Odjeljenje društvenih nauka; knj. 18. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1976.
- Čremošnik, Gregor: Trebinje. *Slavistična revija* 19, 1957, str. 325–327.
- Čremošnik, Gregor: Uvozna trgovina Srbije god. 1282 i 1283. *Spomenik SKA* 62, 2. Razred, 51, 1925, str. 61–69.
- Čremošnik, Gregor: Vrednost dubrovačkog uvoza u Srbiju i Bosnu, *Glasnik Zemaljskog muzeja* 41, 1929, str. 57–62.
- Čremošnik, Gregor: Zapisi notara Tomasina de Savere 1278–1282. *Monumenta historica Ragusina I: Spisi dubrovačke kancelarije*, knj. I. Zagreb, 1951.
- Grafenauer, Bogo: In memoriam. Gregor Čremošnik. *Zgodovinski časopis* 12–13, 1958–1959, str. 313–325.
- Grđina, Igor: Gregor Čremošnik in cirilska paleografija. *Zgodovinski časopis* 44, 1990, str. 159–169.
- Korošec, Josip: Gregor Čremošnik. *Arheološki vestnik IX–X*, 1958–1959 (1960), str. 185–186.
- Lipušič, Boris: Izkušnje iz dela organov družbenega upravljanja na univerzi. *Slovenski poročevalec*, 3. 6. 1955, str. 3.
- Lipušič, Boris: O študijskem načrtu na zgodovinskem oddelku naše univerze. *Slovenski poročevalec*, 12. 6. 1955, str. 3.
- Lipušič, Boris: Še o študijskem načrtu na zgodovinskem oddelku – za objektivno obveščanje naše javnosti. *Slovenski poročevalec*, 21. 6. 1955, str. 4.
- Mikuž, Metod: In memoriam Gregorij Čremošnik: beseda ob grobu. *Naši razgledi*, 22. 11. 1958, str. 533.
- Popović, Marko: Nalazi novca kralja Stefana Radoslava iz utrdjenja gradine u Rasu. *Novopazarški zbornik* 1, 1977, str. 38–48.
- Popović, Marko: *Stari grad Ras*. Beograd, 1987.
- Sergijevski, Dimitrije: In memoriam Dru Gregoru Čremošniku. *Glasnik Zemaljskog muzeja* n. s. XIII, 1959, str. 7–8.
- Šumrada, Janez in Ignacij Voje in Anton Svetina: Odkritje spominske plošče prof. dr. Gregorju Čremošniku. *Zgodovinski časopis* 34, 1980, str. 349–352.
- Traube, Ludwig: *Nomina sacra. Versuch einer Geschichte der christlichen Kürzung*. München, 1907.
- Voje, Ignacij (ur.): *Pisma Gregorja Čremošnika*. Korespondence pomembnih Slovencev 15. Ljubljana: SAZU, 2016.
- Voje, Ignacij: Delež Gregorja Čremošnika pri proučevanju ekonomske zgodovine srednjeveškega Dubrovnika in balkanskih dežel. *Zgodovinski časopis* 44, 1990, str. 278–284.
- Voje, Ignacij: Dr. Gregor Čremošnik. *Slovenski poročevalec*, 14. 11. 1958.
- Voje, Ignacij: Dr. Gregorju Čremošniku v spomin. *Kronika VIII*, 1960, str. 130–132.
- Voje, Ignacij: Gregor Čremošnik. *Enciklopedija Jugoslavije*, 3, 1987, str. 89.
- Voje, Ignacij: Gregor Čremošnik. *Enciklopedija Slovenije*, 2, 1988, str. 145.
- Voje, Ignacij: *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1976.
- Voje, Ignacij: Pogledi Gregorja Čremošnika na monetarnu politiku srpskog kralja Stefana Dragutina. *Zbornik radova 27. Spomenica dr. Danice Milić* 2013, str. 117–127.
- Voje, Ignacij: Povodom stogodišnjice rođenja dr. Gregorja Čremošnika. *Dubrovački horizonti* 30, 1990, str. 37–38.
- Voje, Ignacij: Prof. dr. Gregor Čremošnik – 65 letnik. *Naši razgledi*, 19. 2. 1955.
- Voje, Ignacij: V spomin na prof. dr. Gregorja Čremošnika – ob 125-obljetnici rojstva. *SLO časi, kraji, ljudje*, september 2015, str. 50–55.
- Voje, Ignacij: Znanstveni in človeški lik Gregorja Čremošnika. *Pisma Gregorja Čremošnika. Korespondenca pomembnih Slovencev*, 15, SAZU 2016, str. 9–29.
- Žontar, Josip: Gregor Čremošnik. *Südostforschungen XVIII*, 1958, str. 391–394.

S U M M A R Y

Gregor Čremošnik from the Savinja Valley – a Balkan explorer

The contribution describes the life and scholarly work of historian Gregor Čremošnik. He was born on 24 February 1890 at Ločica pri Polzeli to a big rural family. Like many other talented farmer boys, he was sent away to school. After completing classical gymnasium in Maribor in 1910, he decided to enrol in Slavic and history studies at the University of Graz, where he earned his doctorate in 1915. He obtained a solid basis for his later scholarly work from his teacher and mentor Matija Murko and acquired further knowledge of history at the University of Vienna under Professor Konstantin Jireček. After spending a short period working at a gymnasium in Trieste, his life brought him to Bosnia, where he remained for nearly two decades performing the office of custodian at the National Museum in Sarajevo. He started his academic career in 1935 in Skopje, at the Faculty of Arts, as a professor in medieval history,

and concluded it at Ljubljana's Faculty of Arts as a professor in the history of Southern Slavs.

While performing his office in Sarajevo, Čremošnik frequented the Dubrovnik archives and collected materials for his scholarly studies. Even though he initially published a few contributions on literary history and linguistics, he primarily focused on the chapters from the Balkan medieval history. Thanks to his intimate knowledge of the most important archives for the medieval history of the Balkans, i.e., the Historical Archives in Dubrovnik, he collected the largest part of new sources. His publications of Dubrovnik sources contain nearly 2000 new documents.

Čremošnik's most important contribution to the medieval history of the Balkans was by opening new questions in the field of the economic history of medieval Dubrovnik and neighbouring Balkan states. He delved into one of the most complex questions of Serbian medieval history, i.e., that of the monetary system. He fully investigated the beginnings of Serbian minting, the value of Serbian currency, as well as

the purity and shape of coins. He also devoted much of scholarly attention to various kinds of loans and interest rates, organisation of merchants into trade associations, prices of merchandise, as well as salaries of state officials in medieval Dubrovnik.

During his Ljubljana period, Čremošnik attempted to complete his life's work. He was breaking new ground in the part of the Southern Slavic historical research that requires painstaking effort, dedication to research and profound love of profession, i.e., diplomatics, palaeography and sigillography of Cyrillic documents. By including these chapters in his lectures, he found himself under attack by the student organisation in 1955, which devastated him, as he performed his pedagogical profession with utmost zeal and devotion.

Gregor Čremošnik died in Ljubljana on 12 November 1958. However, his signature on the memorial to late professors who once lectured at the Department of History, Faculty of Arts in Ljubljana, will retain his memory for many generations of future history students.